

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

128:3. 2008

DEBATT

Tre utmaningar för militärhistorikerna

Ett debattinlägg i Hans Delbrücks anda

Av Gunnar Åselius

Kriget blev en omtumlande erfarenhet för den tjugotvåårige studenten Hans Delbrück. Redan när hans regemente gick över franska gränsen den 9 augusti 1870, gjorde högarna av lik på det två dagar gamla slagfältet vid Saarbrücken ett skakande intryck. När han samtalade med några som varit med, förstod han att man aldrig kunde vänja sig vid att vara i strid. Delbrück skrev hem att han hade träffat män som öppet medgav att de ”inte går i elden andra gången med samma entusiasm som den första, och har ännu mindre mod den tredje gången”. Under de följande veckorna plågades Delbrück av köld, hunger och sömnbrist. När han till sist kom i strid upplevde han att allt blev kaos och förvirring och att moral och disciplin bröt samman i kulregnet. Han bevittnade hur även de väl-drillade preussiska soldaterna måste drivas framåt med värjhugg och att de gick vilse i mörkret eller sköt ihjäl varandra av misstag. När belägringen av Paris började hösten 1870, hade han hunnit bli dekorerad med järnkorset och befordrad från värnpliktig korporal till fänrik i reserven. Nu drabbades han av tyfus, hemförlovades och fick tillbringa över ett år som konvalescent. Först 1873 kunde Delbrück lägga fram sin doktorsavhandling i historia vid universitetet i Bonn.¹

För Hans Delbrück (1848–1929) blev dessa månaders krigsupplevelser avgörande för hans gärning som historiker. Han fann senare den officiella militära historieskrivningen över fransk–tyska kriget undandligande i sin tekniska kliniskhet och obegriplig genom bristen på politiska perspektiv. Det mesta som skrivits om krig av civila historiker gav samtidigt ett okunnigt och amatörmässigt intryck. Trots att såväl preussiska generalstabsofficerare som professionella historiker motarbetade projektet, kämpade Delbrück under resten av sitt liv för att etablera militärhistoria som ett akademiskt ämne inom den civila universitetsvärlden.

I hans samtid undervisades militärhistoria vid officershögskolor, men knap-

1. Arden Bucholz, *Hans Delbrück & the German military establishment: war images in conflict*, Iowa City 1985, s. 22–24.

past någon annanstans. Forskningen bedrevs runtom i Europa vid generalstabernas krigshistoriska avdelningar, av officerare som saknade vetenskaplig skolning. Eftersom officershögskolor är institutioner som utbildar militära chefer och generalstabers institutioner som planerar för krig, kom analys och förklaringar i denna historieskrivning ofta att handla om vilka beslut som enskilda befälhavare hade eller borde ha fattat på slagfältet, eller om hur planeringsarbetet hade eller borde ha bedrivits i staberna inför krigsutbrottet.²

Likt den berusade nattvandranden som begränsar sökandet efter en borttappad nyckel till gatlyktans ljuskrets, försummade därigenom den traditionella krigshistorikern de ekonomiska, politiska, sociala, teknologiska och kulturella aspekterna på det förflutnas krig. Sådana faktorer som hade påverkat krigsutgången men som militären själv inte kunde påverka, hamnade definitionsmässigt bortom horisonten.

Som grundval för Delbrücks historiesyn lyfter hans biograf Arden Bucholz fram de personliga krigserfarenheterna, som gav honom förståelse för krigets skräck och kaos, den hegelianska begreppsfilosofin som öppnade hans ögon för värdet av komparationer i tid och rum, källkritiken som förmedlades till honom av hans lärare – Ranke-eleverna Karl von Nordeen och Heinrich von Sybel – och skärpte hans kritiska sinne, samt inflytandet från den schweiziske översten och militärskribenten Wilhelm von Rüstow, vars verk *Geschichte der Infanterie* medvetandegjorde Delbrück om sambanden mellan krig och samhälle.

Det var främst genom kontextuell källkritik – *Sachkritik* – som den moderne militärhistorikern skulle avslöja nedärvda myter och punktera anakronistiska vantolkningar, enligt Delbrück. Det krävde givetvis att han skaffade sig en grundlig kunskap om militärtekniska detaljer – taktik, strategi, utrustning, vapen, hästar och underhåll – men även kunskap om det omgivande samhället – politik, ekonomi, kultur, sociala förhållanden och geografisk miljö.

Till samtida antikforskares irritation avfärdade Delbrück uppgifter hos Herodotos om antika härars framryckningshastighet genom att jämföra med de marschprestationer som bedömdes som möjliga i moderna reglementen för infanterister – som bar betydligt lättare utrustning än de grekiska hoplierna. Han beskrev inte heller Caesars erövring av Gallien som en heroisk

2. Gunnar Åselius, "Historien som vägvisare till framtida segrar: om krigshistoriens plats i svensk officersutbildning", *Inte bara krig: nio föreläsningar i Krigsarkivet*, Meddelanden från Krigsarkivet XXVII, 2006; Martin Raschke, *Der politisierender Generalstab: die Friedrizianischen Kriege in der amtlichen deutschen Militärgeschichtsschreibung 1890–1914*, Freiburg 1993.

bedrift av en genialisk fältherre, utan som en konsekvens av det romerska samhällets överlägsna tekniska och organisatoriska förmåga. Delbrück retade slutligen de preussiska generalstabshistorikerna genom att döma ut deras tolkning av Fredrik den stores strategi under sjuårskriget, under hänvisning till att de militära mål som var möjliga att uppnå med 1700-talets samhällsliga förutsättningar var begränsade. Om Fredrik hade eftersträvat en utmattningsseger över sina motståndare i stället för en total förintelseseger som generalstaben hävdade, innebar dock inte detta att han var en sämre general än Napoleon, menade Delbrück. Valet av strategi bestämdes inte av olika härförars personliga egenskaper, utan av de materiella och sociala förutsättningar som existerade i varje tidsålder.³

Någon större förståelse mötte inte Delbrücks synpunkter i samtiden. Militärerna skällde honom för att vara skrivbordsstrateg och okunnig civilist, medan tyska historiker kände olust inför hans teoriimpregnerade, samhällshistoriska ansats. Krigföring var i deras ögon en teknisk verksamhet, som bäst studerades av fackmän, och egentligen inget värdigt ämne för historisk forskning. Berlinuniversitetet gjorde honom inte till professor i militärhistoria som han hade önskat, utan gav honom en stol i internationell historia.

Delbrück var i första världskrigets inledning en entusiastisk anhängare av den tyska expansionspolitiken, men tappade snart förtroendet för den tyska strategiska ledningen. Även om han utåt bevarade sin patriotiska optimism, utnyttjade han från 1915 sina kontakter i kejsarfamiljen och den politiska eliten för att förespråka fredsförhandlingar. Tillsammans med bland andra Max Weber ingick han i den delegation som skulle bestrida Tysklands krigsskuld i Versailles våren 1919. Efteråt föreslog Weber Delbrück att de tillsammans skulle grunda ett institut för militärvetenskaplig forskning, där militärhistorieämnet i Tyskland kunde omorganiseras från grunden. Planerna blev aldrig verklighet, och det krävdes ytterligare ett världskrig innan erfarenheterna av den industriella tidsålderns totala krig gjorde ett bredare anlagt studium av den militära historien naturligt.⁴

3. Hans Delbrück som militärhistoriker presenteras hos Gunnar Artéus, *Krigsteori och historisk förklaring*, 1: Kring Karl XII:s ryska fälttåg, Göteborg 1970, s. 40–48. Delbrücks centrala arbete är fyrbandsverket *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der Politische Geschichte*, Berlin 1900–1920. Delbrücks kritik av generalstabshistorikerna om Fredrik den store framfördes redan i *Die Strategie des Perikles erläutert durch die Strategie Friedrichs des Grossen*, Berlin 1890. Många av hans artiklar återfinns också i den inflytelserika tidskriften *Preussische Jahrbücher*, som han själv redigerade och gav ut mellan 1884 och 1921.

4. Bucholz 1985.

Sedan tre–fyra decennier tillbaka intar emellertid Delbrücks breda militärhistoriska ansats en framträdande position i västvärlden.⁵ Forskningen kring statsbildningsprocesser under den tidigmoderna epoken, liksom kring den industriella epokens totalitära beredskapssamhällen, har gjort interaktionen mellan krig och samhälle uppenbar för alla. Som inte minst bidragen till detta temanummer av *Historisk tidskrift* demonstrerar, finns i även dagens Sverige en omfattande och varierande forskning inom fältet att förhålla sig till. Ända sedan John Keegan på 1970-talet lanserade ”krigshistoria underifrån” med sitt klassiska verk *The face of battle*, har många historiker i Delbrücks anda även intresserat sig för att undersöka kriget ur den enskilde frontsoldatens synvinkel.⁶

Även om militärhistorien har haft svårt att erövra en egen plats på de civila universiteten, har de civila historikerna intagit många officershögskolor och militära forskningsinstitutioner. Sedan Försvarshögskolan den 1 januari 2008 blev en civil högskola under utbildningsdepartementet med examensrätt, finns även i Sverige möjlighet att bedriva studier i historia med militärhistorisk inriktning upp till kandidatnivå.

Alltså handlar det inte längre som på Delbrücks tid om att integrera militärhistoria med historikersamhället. Detta har redan skett. Däremot finns anledning att blicka framåt och fundera över viktiga uppgifter i framtiden. Jag vill peka ut tre teman, där jag anser att fördjupad militärhistorisk forskning kan bidra till vår civilisations självförståelse i viktiga avseenden. I Delbrücks anda handlar det om att ta de stora, gränsöverskridande greppen och studera växelspelet mellan militär teknik, doktrin och organisation å ena sidan, och materiella, kulturella och samhälleliga strukturer å den andra.

Krig och kön – varför krigar män?

Det första temat berör den eviga frågan om varför människor krigar. Det finns samtidigt anledning att fundera över varför det genom hela historien och i alla kulturer vi känner till främst har varit män som krigat.

Är naturtillståndet ett allas krig mot alla, eller var människan från början god och fredlig? Hobbes och Rousseau hade olika uppfattningar om den saken, och den israeliske statsvetaren Azar Gat försöker i sitt verk *War in human civilization* lösa tvisten. Han har vid sidan av ett gediget militärhistoriskt

5. Litteraturen är givetvis omfattande – här kan räcka med att hänvisa till Jarl Torbacke, *Försvaret främst: tre studier till borggårdskrisens problematik*, Stockholm 1983, s. 9–42; Klaus R. Böhme & Gunnar Åselius (red.), *Why military history?* Stockholm 2000.

6. John Keegan, *The face of battle*, London 1976.

kunnande tvingats skaffa sig en bred beläsenhet inom fält som etologi, evolutionsbiologi, antropologi, psykologi, arkeologi, religionssociologi, agrarhistoria och nationalekonomi.

Gat ansluter sig till den hobbessianska skolan. Även om de evolutionära och biologiska argumenten spelar en central roll för hans ställningstagande, hindras han av sin beläsenhet från att hemfalla åt vulgära förenklingar. Just människans anpassningsförmåga är ju en av de viktigaste komponenterna i hennes evolutionära utrustning.

Antropologisk forskning har under de senaste decennierna effektivt smulat sönder en äldre antropologgenerations romantiska föreställningar om "den ädle vilden". "Primitiva krig", som ända in i vår egen tid har observerats hos jägar- och samlarfolk i Amazonas och på Nya Guinea, beskrevs tidigare gärna som ritualiserade, närmast oblodiga slagsmål, en sorts präländande manskulturella manifestationer av hjältemod och gemenskap. Vid närmare granskning visar det sig dock handla om betydligt allvarligare saker. I en jägar- och samlarekonomi råder ständig kamp om viltbråd och livsutrymme, och att utrota konkurrenter och stjäla deras kvinnor är en högst rationell överlevnadsstrategi.

De första 99,5 procenten av vår tid på jorden levde människan som jägare och samlare, och konkurrensen om kvinnor tycks ha varit en viktig anledning till utbrotten av organiserat våld. I en könsarbetsdelning där jakt och krig var manliga sysslor, har flickebarn betraktats som mindre viktiga för gruppens överlevnad, och under svältperioder oftare satts ut i skogen. Även senare i livet har kvinnor riskerat en tidig död i samband med barnsövd. Männen liv som jägare och krigare var knappast heller ofarligt – bland nutida jägar- och samlarfolk beräknas omkring en fjärdedel av männen dö en våldsamt död – men det är ändå inte otänkbart att det i forntiden rått kvinnounderskott på många håll.

Att dra ut i krig kan därför ha fungerat som ett sätt för frustrerade unga män att få tillgång till sex. I år räknat är det länge sedan jägar- och samlarsamhällets krigarband av inbördes nära besläktade män ersattes av det förstatligade krigets tvångsutskrivna eller värvade soldater, och som spännande dagsutflykter med möjligheter till kvinnorov och plundring blev till ändlös tristess, umbäranden och faror. I evolutionär mening är det däremot inte länge sedan, och in i vår egen tid har soldater och prostituerade, krig och våldtäkt hört nära samman – trots återkommande stävningförsök från den militära överhetens sida. Föreställningen om kriget som "äventyr" och "mandomsprov" har också förvånansvärt ostört kunna leva vidare in i modern tid.

Att människan är en kulturvarelse innebär just att hon förutom på sina instinkter även släpar på inlärdade beteenden och attityder i sammanhang, där dessa inte längre är funktionella. Enligt Gat är kriget således inte en fortsättning av politiken, som Clausewitz hävdade, det hör inte samman med irrationell manlig tävlingslust, som Martin van Creveld påstått, och är inte heller ett rent kulturellt fenomen, som John Keegan velat göra gällande.⁷ Krigandet är måhända inte en del av människans natur, men det har varit en viktig del av åtminstone mäns reproduktionsstrategi genom årtusendena, menar Gat.

Senare i historien, efter jordbrukets införande, är det snarare bristen på jord, och kraven på väl tilltagna brudgåvor, som minskat reproduktionschanserna för unga män. Äktenskap är något som antingen fått skjutas upp till sent i livet, eller som fordrat ekonomiskt bistånd från äldre manliga familjemedlemmar, med åtföljande beroende och underordning. Samtidigt har polygami ofta varit tillåtet för samhällseliten, vilket reducerat chanserna till reproduktion för andra män. Också mot denna bakgrund framträder kopplingen mellan krig och reproduktion i förluten tid som värd att undersöka. Gat refererar genetiska undersökningar som visar att 8 procent av befolkningen i Centralasien och Kina – det vill säga en halv procent av mänskligheten – har samma y-kromosom och alltså härstammar från en och samma man. Denne framgångsrike alfahanne bör ha levat i regionen för omkring 900 år sedan och kan knappast ha varit någon annan än Djingis Khan, som liksom sina många söner höll ett jättelikt harem med tusentals kvinnor (Djingis Khans kända ättlingar ingår bland de 8 procenten).

Men det hör samtidigt till människans natur att anpassa sig till sin omgivning, och de senaste två århundradenas utveckling i Västerlandet ger anledning att fundera över krigets framtid. Gat noterar att i takt med den tilltagande sexuella frigjordheten i Västerlandet har entusiasmen för att gå ut i krig avtagit. Redan i tonåren finns ju chansen till sex hemma. Kvinnors växande politiska inflytande i våra samhällen har dessutom främjat pacifistiska värderingar i en historiskt unik omfattning. I takt med att medellivslängden stigit har slutligen andelen ”bråkiga” unga män – den del av befolkningen som är överrepresenterad både bland fortkörare, våldsbrottslingar och krigsfrivilliga – minskat i våra samhällen. I det militaristiska Tyskland före 1914 var 40 procent av den vuxna befolkningen män mellan 15 och 29 år. I det pacifistiska Tyskland år 2000 hade deras andel sjunkit till 29 procent. I de krigsdrab-

7. De verk som avses är Carl von Clausewitz, *Om kriget*, Stockholm 1991, Martin van Creveld, *The future of war*, New York 1991, samt John Keegan, *Krig och kultur*, Stockholm 2003.

bade delarna av dagens värld är däremot andelen unga män hög medan den sexuella friheten och kvinnornas politiska inflytande är begränsade.⁸

Det är uppenbart att militärhistorikerna för att kunna behandla dessa problem måste hämta hjälp från forskningsdiscipliner utanför den humanvetenskapliga världen. De framsteg som just nu sker inom områden som genetik samt evolutionär och molekylär biologi kommer sannolikt att medföra den största revolutionen i Västerlandets människosyn sedan Darwins dagar. Även historikerna gör klokt i att följa den här utvecklingen, eftersom den kan inspirera till välbehövlig förnyelse inom det egna ämnet.

Krig och kultur – hur krigar man?

Det andra temat berör relationen mellan krig och kultur. Om orsakerna till att människor krigar står att finna i konkurrensen i naturen – åtminstone som den har fungerat under större delen av mänsklighetens existens – är själva krigandet däremot betingat av den kulturella kontexten – det som på senare år med ett vidlyftigt begrepp beskrivits som den ”strategiska kulturen”.⁹

Den amerikanske antikhistorikern Victor David Hanson har i bästsäljande böcker lanserat tesen om en obruten västerländsk krigföringstradition, från det antika Greklands medborgarhärar fram till vår egen tid, bland annat kännetecknad av en strävan efter snabba avgöranden på slagfältet, mördande teknologisk överlägsenhet och ett ledarskap som bygger på att chefen delar risker och umbäranden med sina underlydande. Hanson har emellertid fått mothugg av sin landsman John A. Lynn, som också intresserar sig för sammanhanget mellan krig och kultur men menar att sambanden är oerhört mycket mer komplicerade.¹⁰

Föga överraskande är det 1900-talets militära erfarenheter som har genererat de mer solida empiriska studierna på området. Här finns Elisabeth Kiers jämförande undersökning av den militära doktrinutvecklingen i Frankrike, Storbritannien och Tyskland under mellankrigstiden, som lyfter fram de olika officerskårernas självbild för att förklara utgången av det tyska fälttåget i väst 1940. Theo Farrell har fäst uppmärksamhet på hur vid samma tid officerskåren i det nyligen självständiga Irland i sin iver att anpassa sig till internatio-

8. Azar Gat, *War in human civilization*, Oxford 2006.

9. Begreppet strategisk kultur lanserades på allvar första gången i den av statsvetaren Peter J. Katzenstein redigerade antologin *The culture of national security: norms and identity in world politics*, New York 1996.

10. Victor David Hanson, *Carnage and culture: landmark battles in the rise of Western power*, New York 2001; John A. Lynn, *Battle: a history of combat and culture*, London 2003

nella professionsnormer byggde upp en irrationell krigsmaktsstruktur. Eric Dorn Brose har studerat attityden till militär teknologi i det kejserliga Tysklands armé, och menar att den fick avgörande konsekvenser 1914. Kenneth M. Pollack diskuterar i en monumental studie betydelsen av kulturella faktorer för att förklara oförmågan hos arabländernas arméer under efterkrigstiden att behärska det moderna slagfältets rörliga strid med kombinerade vapenslag. Spänningarna i svensk strategisk kultur under det kalla kriget mellan å ena sidan ett högteknologiskt försvar inriktat på ett snabbt avgörande vid kust och hav (flygvapnet, marinen, arméns pansartrupper), ett folkligt förankrat massförsvar, inriktat på fördröjningsstrid över hela ytan å den andra (övriga armén), har jag själv beskrivit. Konflikten komplicerades av att bägge försvarskoncepten kunde göra anspråk på att förkroppsliga det moderna svenska folkhemmet.¹¹

Det här angreppssättet är knappast okänt inom andra historiska forskningsinriktningar, och lika lite som inom något annat forskningsfält räcker det inom militärhistorien med kulturteoretisk beläsenhet. För en kritisk analys av relationen mellan krigsmakt och samhälle i Delbrücks anda, krävs att forskaren också skaffar sig en gedigen kunskap om militärtekniska detaljer. Inom få områden torde dock den militärhistoriska forskningen kunna vara till sådan direkt samhällsnytta genom att bidra med kritiska perspektiv. En fördomsfri diskussion om hur militära styrkor har organiserats, utrustats, utbildats och använts genom historien skulle kunna sanera en försvarsdebatt, som annars brukar domineras av oblyga byråkratiska särintressen.

Dagens konflikter i gårdagens spegel – kan vi bättre förstå vår egen tids krig?

Det tredje temat, slutligen, rör militärhistoriens aktualitet för förståelsen av vår egen tid.

De flesta av de grundläggande verken om Sveriges krig författades under senare delen av 1800-talet och 1900-talets tidigare hälft.¹² De tillkom i mili-

11. Elisabeth Kier, *Imagining war*, Princeton 1997; Theo Farrell, "Transnational norms and military development: constructing Ireland's professional army", *European journal of international relations* 2001: 1; Eric Dorn Brose, *The Kaiser's army: the politics of military technology in Germany during the machine age, 1870–1918*, Oxford 2001; Kenneth M. Pollack, *Arabs at war: military effectiveness 1948–1991*, New York 2002; Gunnar Åselius, "Swedish strategic culture after 1945", *Cooperation and conflict* 2005: 1.

12. Hit får främst räknas de officiella generalstabsverken: *Sveriges krig 1808–1809*, 1–9, Stockholm 1890–1922, *Karl XII på slagfältet: sedd mot bakgrund av taktikens utveckling från äldsta tider*, 1–4, Stockholm 1918–1919 samt *Sveriges krig 1611–1632*, 1–6, Stockholm 1936–1939, och *Sveriges sjökrig 1611–1632*, Stockholm 1937. Dessutom bör man räkna in en del verk författade av enskilda officerare som Axel Zettersten, *Svenska flottans historia 1522–1680*, Stockholm & Norrtälje 1890–1903; Arnold

tärt dominerade forskningsmiljöer för att ge perspektiv på den tidens fackmilitära problem. Trots minutiösa arkivgenomgångar och noggranna fältstudier i terrängen, framstår de i sitt val av perspektiv och tolkningar därför som föråldrade i dag.¹³ Endast de officiella verken om Karl X Gustavs krig och skånska kriget, som producerades från 1960-talet och framåt, kan sägas skildra de konflikter de beskriver ur ett bredare samhällligt perspektiv. Professionella historiker och historiker från Sveriges "fiendeländer" Polen och Danmark medverkade dessutom som författare.¹⁴

Det framstår alltså som nödvändigt att skriva om stora delar av den svenska krigshistorien, för att på ett tydligare sätt placera in de svenska krigserfarenheterna i en samtida internationell och samhälllig kontext. Det är ingenting konstigt med att historiker i dag vill ställa andra frågor till källorna än vad generalstabsofficerare gjorde för hundra år sedan. Men vi måste också tillåta oss att liksom generalstabsofficerarna gjorde på sin tid studera krigen i det förflutna i syfte att bättre förstå vår egen tids krig. Att avstå från det vore att förringa historieämnets existentiella dimension.

Vi kan då konstatera att de krig som svenska soldater deltar i på 2000-talet inte är några mellanstatliga uppgörelser utan konflikter inom stater, eller snarare inom territorier där staten har kollapsat. Motståndarna är inte konventionella arméer, utan bristfälligt organiserade och utbildade milis- och gerillagrupper, ofta bestående av barn. De svenska soldaterna ingår i större, internationellt sammansatta styrkor, och har inte till uppgift att vinna segrar på slagfältet utan att upprätthålla fred och ordning, skydda och bistå civila i samverkan med hjälporganisationer i krisområdet.

Den tyske statsvetaren Herfried Münkler har på ett förtjänstfullt sätt framhållit de många parallellerna mellan det tidigmoderna Europa – där det

Munthe, *Svenska sjöhjältar* 1–7, Stockholm 1899–1923, och Gustaf Björlin, *Johan Baner*, 1–3, Stockholm 1908–1910. Lars Tingstens omfattande militärhistoriska produktion tillkom också under denna tid men byggde inte på grundforskning i samma utsträckning som ovan nämnda verk.

13. Jämför Sven Lundquist, "Slaget vid Breitenfeld 1631", *Historik tidskrift* 1963; Bertil Broomé, "Krigshistoriska avdelningens förhistoria och verksamhet t o m 1917", *Aktuellt & historiskt* 1973; Sverker Oredsson, "Livskraften hos Karl XII-forskningens 'nya skola', i Kent Zetterberg & Gunnar Åselius (red.), *Historia, krig och statskonst: en vänbok till Klaus-Richard Böhme*, Stockholm 2000; Jan Glete, "Axel Zettersten och 'Svenska flottans historia'", s.st.; Lars Ericson, "Clio i Österled: Krigsarkivets, krigshistoriska avdelningens och Gustav Adolfs-projektets arkivforskningar till stormaktstidens militärhistoria i Ostpreussen under 1920-talet", s.st.

14. *Karl X Gustav-studier* 1–9, Stockholm 1965–1979; Finn Askgård & Arne Stade (red.), *Kampen om Skåne*, Stockholm 1983.

dröjde till trettioåriga kriget innan det militära våldet helt förstatligades – och 1990-talets statslösa krig på Balkan, i Kaukasus och i Afrika.¹⁵

Det förtjänar emellertid också att framhållas att 2000-talets opartistiska "fredssoldat" i mångt och mycket återspeglar ett kolonialt ideal. Så här ville gärna västerlänningar se sig själva i mötet med de underkuvade folken i Asien och Afrika under 1800- och det tidiga 1900-talet. De hade kommit för att hålla ordning, vaccinera barn, bygga skolor och sjukhus, broar och vägar och föra civilisationens talan i mörka, bortglömda hörn av världen. Rent militärt är de uppgifter den moderna "fredssoldaten" ställs inför också förvånansvärt lika dem som hans koloniala föregångare skulle hantera, även om vår tids värderingar lägger band på möjligheterna att använda våld eller utöva represalier mot civilbefolkningen i samband med gerillabekämpning.

Det är under alla omständigheter troligt att våra referenser till krig i det förflutna kommer att förändras. Så länge försvaret av nationens oberoende var det svenska försvarets huvuduppgift och ett stormaktskrig i Europa ett tänkbart framtidsscenario, var det rimligt att det militärhistoriska medvetandet i Sverige skulle domineras av den svenska nationella krigshistorien och 1900-talets världskrig. I framtiden kan man vänta sig att efterkrigstidens fredsbevarande operationer eller erfarenheterna från olika kolonial- och gerillakrig runtom i världen kommer att spela en helt annan roll i historiemedvetandet. Det mesta av denna militärhistoria är alltjämt utforskad eller domineras av ideologiserad mytbildning, ofta med starka nationalistiska förtecken. Här har militärhistoriker från Sverige och andra länder som viktig uppgift att tillföra ett vetenskapligt och kritiskt perspektiv. Det fordrar givetvis att militärhistorikerna skaffar sig omfattande språkkunskaper och inriktar sig på att skriva för en internationell publik. Eftersom det militära förloppet endast är en del av den här typen av konflikter, vilka ytterst handlar om att vinna stöd från civilbefolkningen i konfliktområdet, blir den militärhistoria som skrivs om så kallade asymmetriska krig med nödvändighet en sorts internationell samhällshistoria – helt i Hans Delbrücks anda.

Avslutning

I det föregående har jag anknutit till traditionen från Hans Delbrück och pekat ut tre områden där jag tror att den militärhistoriska forskningen kan lämna viktiga bidrag till vår självförståelse: krig och kön, krig och kultur och

15. Herfried Münkler, *De nya krigen*, Göteborg 2003.

vår egen tids krig i gårdagens spegel. Frågor om krig och fred har ett existentiellt djup som berör den mänskliga tillvarons yttersta ramar. Att undersöka hur och varför människor har krigat, är också att undersöka hur vi blivit dem vi är. Som redan Hans Delbrück visste är militärhistoria för viktigt för att lämnas åt militärer.